

מכון מניטו

כי עיצוין – פרשת בא

דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנג', ידידיה ונגרובר ואיתי קולין (ה"ע – הערת

מקרא ומצווה

היה ראוי ללמוד את הסוגיה כולה, אך כאן נבאר רק שתי נקודות:

א. "תורה – זו מקרא". במקרא משולבים יחד הסיפור המקראי ותיאור נתינת המצוות לישראל. המילה 'מקרא' מתייחסת לתורה שבכתב כפי שצריכים לקרוא אותה בקול. המסורת הרבנית מעדיפה את המונח 'מקרא', על פני המונח 'כתב'. כדי לפענחו, מפנה אותנו הכתב לפרשנויות דרך מילונים, אנציקלופדיות, ותרגומים. המשמעויות שיוצאות מהפרשנויות האלו מגיעות לעתים קרובות לזיוף. המקרא, לעומת זאת, מפנה אותנו לזיכרון של זמן הנביאים, שהקריאה משמרת את רשמיו. באותה תקופה, הדיבור היה מובן מייד עם שמיעתו, באופן בלתי אמצעי וללא פרשנות. אמנם אפשר להתוות גשרים בין שני העולמות האלה – עולם הפרשנות ועולם הקריאה המסורתית – אבל היושר המחשבתי תובע שיכירו קודם כל בהבדל התהומי הניצב ביניהם.

הנבואה, המגלה את תוכניתו של הבורא עבור ההיסטוריה האנושית, מופיעה קודם כל כדיבור, כמילים בפי הנביא. רק לאחר מכן הדיבור הופך לכתוב, לדברים הנכתבים בספר. כלומר, הכתיבה משנית לדיבור. לכן, הברית עם בני ישראל נכרתה על פי התורה, על סמך המסר שנמסר בדיבור, ולא על ספר התורה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קְטֹב לְךָ אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֵת יִשְׂרָאֵל" (שמות לד, כז). מכאן החשיבות של כללי הנאמנות במסורה שבעל פה. הפיכת התלמוד לספר – מנוגדת לחלוטין לרוח המסורת הרבנית. כתבו את הדברים האלה, אך במקור הם היו בעל פה. התלמוד נרשם בסגנון שמשמר את הזיכרון של הצלילים ההרמוניים של דיבור הנביאים.

ב. "והמצווה – זו משנה". אלו הן המצוות הנלמדות הלכה למעשה במשנה ובתלמוד.

"למה פתח בבראשית?"

רש"י פותח את פירושו על התורה בשאלה זו, שאלת הציורוף של החלק ההיסטורי לחלק ההלכתי בתורה:¹

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות יב, א-ב).

התורה בתור 'ספר מצוות ה', מתחילה בפסוק הזה עם המצווה הראשונה: השנה מתחילה בחודש ניסן, והדבר מגדיר את המבנה של השנה העברית, שיציאת מצרים היא נקודת ההתחלה שלה.

אנחנו כל כך רגילים לדבר על חמישה חומשי תורה כ'התורה', שאין אנו קשובים לשאלה המרכזית שהעסיקה את חכמינו ז"ל, והיא: איך ולמה כלולים בספר אחד – 'התורה' – שני נושאים שונים לחלוטין: סיפורי התורה ותיאור המצוות. למעשה, שני הנושאים הללו היו צריכים להיכתב בשני ספרים נבדלים. הספר הראשון – ספר היסטורי, הכולל את סיפורי התורה מבריאת העולם ועד יציאת מצרים, ומקומו בראש יתר הספרים ההיסטוריים שבתנ"ך, לפני ספר יהושע, ספר שמואל וכו'. והספר השני – ספר המצוות והחוקים שנמסרו לבני ישראל על ידי משה במדבר.

ואמנם, ספר היסטוריה וספר חוקים הם שני סוגות שונות לגמרי, ונשאלת השאלה: למה התורה כרכה אותם יחד בספר אחד?

התשובה היא שהתורה רצתה שיעוד לפני שנשמע מהם המצוות והחוקים עצמם, נדע למי הם מיועדים, מי הוא אותו עם ישראל שאמור לקבל את התורה ולקיימה. לכן, עלינו להפנים שהחוקים והמצוות הם רק ממד אחד של התורה. אך הנבואה העברית היא קודם כל גילוי משמעות ההיסטוריה בראיית הבורא. ולכן 'הסיפורים ההיסטוריים' שבתורה, הנקראים בפי חז"ל 'מקרא', הם בעצמם תורה.

הנושא נדון בסוגיה חשובה בתלמוד הבבלי (ברכות ה, א):

"אמר רבי לוי בר חמא, אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב (שמות כד, יב): 'וְאָתְנָה לְךָ אֵת לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַתִּי לְהוֹרֹתָם?' 'לַחַת' – אלו עשרת הדברות, 'תורה' – זו מקרא, 'וְהַמִּצְוָה' – זו משנה, 'אֲשֶׁר פָּתַתִּי' – אלו נביאים וכתובים, 'לְהוֹרֹתָם' – זה תלמוד. מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני."

¹ להרחבה בעניין זה ראה לעיל, פרשת בראשית.

“לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'החדש הזה לְכֶם', שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית?”

לכאורה, רש"י מתייחס בשאלתו לכל מה שקדם בתורה לפסוק “החדש הזה לְכֶם ראש חֲדָשִׁים...”, אך כתשובתו הוא מסתמך רק על הפרק הראשון בבראשית, פרק הבריאה:

“משום פֶּחַ מַעֲשָׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַת לָהֶם נִחְלַת גּוֹיִם (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה...”²

הסיבה לכך היא שברור שאותה “מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל” (“החדש הזה לְכֶם ראש חֲדָשִׁים”), דורשת הקדמה היסטורית, “פתיחה”, המתחילה מאדם הראשון. הרי צריך להסביר מי הם משה ואהרן שאליהם פונה ה' ומגלה להם את סדרי הזמן המיוחד לישראל, איך ולמה הם הגיעו לארץ מצרים, וכן הלאה. אך היה מתאים יותר שפתיחה כזאת תתחיל בפסוק “אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָה...” (בראשית ב, ד), שם אכן מתחיל סיפור תולדותיו של אדם הראשון.

ולכן שאלתו של רש"י היא “מה טעם פתח בבראשית” דווקא: למה התורה פתחה בפרק א' ולא בפסוק ד' של פרק ב'? תשובתו היא שהיה נחוץ לכתוב בהקדמה ההיסטורית של התורה את סיפור מעשה בראשית, כדי שאומות העולם תלמדנה באיזו דרך ה' מנחיל את הארץ למי שהוא הבטיח לתת לו אותה. ואת זאת אנחנו לומדים מן הפסוק: “וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיְכַבְּשֶׁהָ” (שם א, כח).³

ואכן, אומות העולם שקוראות את התנ"ך,⁴ אינן מערערות על כך שארץ ישראל שייכת לעם ישראל, אלא על כך שישראל כבש אותה בכוח: “ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים”. מדהים להיווכח שאותה טענה שנטענת נגד ישראל מאז שיהושע כבש את הארץ – נטענת גם היום באותן המילים: “למה כבשתם?”⁵

אך התורה ניתנה לעם ישראל ביציאת מצרים כדי שהוא יקיים אותה בארץ ישראל.⁶

אם עד יציאת מצרים, הזמן של ישראל נכלל בזמן של מחזור השנה האוניברסלי, שראשיתו בחודש תשרי, החל מיציאת מצרים לישראל זמן משלו, שראשית שנתו בראש חודש ניסן.

² כלומר, לכאורה, בריאת העולם היא התשובה לטענת הגויים על ארץ ישראל.

³ הרב אשכנזי היה אומר שרש"י רמז לפסוק זה – כ"ח – כשהביא את הפסוק שבתהלים: “פֶּחַ מַעֲשָׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַת לָהֶם נִחְלַת גּוֹיִם”. וראה עוד לעיל, פרשת בראשית (ה"ע).

⁴ שאליהן מופנים הדברים, שכן רש"י עונה להן בפסוקים מהתורה.

⁵ כלומר, מדוע לא חיכיתם שה' ייתן לכם את ארץ ישראל בדרך נסית? עניין זה מובהר על ידי הפסוק “וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיְכַבְּשֶׁהָ” – כך היא דרכו של ה' בנתינתו. ואף שנאמר: “וְהָאָרֶץ נִתְּנָה לְבְנֵי אָדָם” (תהלים קטו, טז), על האדם לכבוש אותה

כדי לקבלה. מכאן הלקח לגבי ארץ ישראל: ה' נתן את הארץ לבני ישראל, וזהו יסוד הזכות עליה, אך על עם ישראל לממש זכות זו על ידי קניין, דרך הכיבוש – כלומר דרך יוזמה אנושית. הדבר תלוי בהתאם למצב הפוליטי והמוסרי באותה תקופה – האם נדרשת מלחמה, דיפלומטיה, וכן הלאה. ואכן, העם הגרגשי, העדיף לפי מסורת חז"ל לברוח לצפון אפריקה ולהימנע מעימות מזוין. למעשה, כיבוש הארץ ויישובה הם חלקו של עם ישראל בקיום הברית עם ה' (ה"ע).

⁶ ראה לעיל, פרשת בראשית; פרשת ורא.